

© V.A.Vəliyeva, M.N.Cəfərov, 2007

ABŞERON ARXİPELAQININ ŞİMAL-QƏRB HİSSƏSİNDƏKİ STRUKTURLARIN GEOLOJİ İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ ONLARIN NEFT-QAZLILIQ PERSPEKTİVLİYİ

V.A.Vəliyeva, M.N.Cəfərov

*Azərbaycan MEA Geologiya İnstitutu
AZ1143, Bakı, H.Cavid prospekti, 29A*

Abşeron arxipelaqının şimal-qərb hissəsindəki strukturların geoloji inkişaf xüsusiyyətlərini öyrənməklə onların neft-qazlılıq perspektivliyi dəqiqləşdirilir. Bu strukturlar cavan platforma ilə alp geosinklinalı arasında keçid zonada yerləşdiyindən onların kəsilişində həm geosinklinal rejimdə mövcud olan MQ çöküntüləri, həm də platforma rejimində çökən mezozoy çöküntülərinin perspektivliyi əsaslandırılır.

Abşeron arxipelaqı strukturları tektoniki baxımdan əsasən Siyəzən monoklinalından başlayan və şərqdə B.Balxana qədər uzanan qalxımlar zonasının üzərində yerləşir. Abşeron arxipelaqının şimal və həmçinin şimal-qərb, şimal-şərq qalxımlarını cənub, cənub-şərq qalxımlarından ayıran Sumqayıt-Kəlkör sinklinalıdır.

Sumqayıt-Kəlkör sinklinalı asimmetrik quruluşa malik olub, şimal qanadı dik, cənub qanadı nisbətən az maillidir. Dərinə getdikcə qanadların yatma bucaqları artır. Sinklinalın mərkəzi hissəsində MQ dabanına görə (III seysmik horizont) 6400 m-dir.

Sumqayıt-Kəlkör sinklinalından şimalda yerləşən qalxımlar zonasının tektonikasının analizi göstərir ki, onların şimalında yerləşən Skif-Turan platforması bu qalxımların dislokasiyasına öz təsirini göstərmişdir, kəsiliş boyu yuxarıya doğru strukturların inkişaf intensivliyi sönür, quruluşlarında bir qədər fərq yaranır, lakin onların irsiliyi saxlanılır, kəsiliş boyu yuxarıya doğru tağların cənub-şərq yerdəyişməsi qeyd olunur. Bunu xüsusi ilə aşağıdakı qalxımların təmsalında izləmək olur:

Şimali Abşeron strukturu dərinliyə getdikcə yaxşı əks olunur, yuxarıya doğru isə kəsilişdə strukturun mailliyi azalır, I seysmik horizonta (I sh) görə monoklinal fonda itir, Sabuncu laydüstəsi artıq horizontal yatır, MQ tavanı yer səthinə çıxır. Bu strukturda 1, 2, 4, 5, 6 sayılı quyular qazılıb və onun tağ hissəsi dəqiqləşdirilib. Kəsilişdə pliosen-miosen-oligosen çöküntüləri bucaq və stratigrafik uyğunsuzluqla müxtəlif yaşlı çöküntülər üstündə yatır.

Şimali Abşeron qalxımından cənub-şərqdə gümbəzə bənzər Şərqi Abşeron, Xəzri və Gilavar qalxımları yerləşir, bunlar bir struktur topada yerləşib bir-birlərindən yəhərvari şəkildə ayrılır. Bu

qalxımlar epihərsin platforması və alp qırıqlığı arasında yerləşərək keçid zonanı təşkil edir. Bu strukturlarda MQ-nin dabanı 1000-1800 m dərinlikdə olduğu halda, şərqə doğru gömülərək Əsrəfi strukturunda 4000 m-ə çatır. MQ-nin dabanının yatma dərinliyinin cənub-şərq istiqamətində artmasına baxmayaraq, Xəzri, Gilavar, Arzu və digər qalxımlarda onun QaD, QA və QD laydüstələrinin kəsilişdən düşməsi müşahidə olunur. Belə ki, bu qalxımlar platforma tipinə oxşar gömülmüş qalxımlardır. Onlar MQ-nin alt hissəsində dislokasiyaya uğramış və yuxarıya getdikcə sönürlər. MQ-nin dabanına görə qalxımların qanadlarında yatma bucağı 2-5°-dən artıq deyil. Bu qalxımlarda kəsiliş boyu dərinlikdə miosen, təbəşir çöküntülərində dislokasiyanın artdığı, qalxım sahəsinin kiçildiyi (layların dikəlməsi hesabına) və qanadlarda yatma bucağının 30°-dən də artıq olduğu müşahidə edilir. Arzu qalxımında təbəşir çöküntüləri 78° altında yatır.

Beləliklə, Abşeron arxipelaqının şimal-qərb sahəsindəki qalxımlarda MQ çöküntüləri özündən altı yatan miosen çöküntüləri üzərində transqressiv yataraq, qərbə doğru onun daban hissəsindəki lay dəstələri ardıcıl olaraq pazlaşır. Belə pazlaşmış laylarda stratigrafik və litoloji qeyri-antiklinal yataqların olması mümkündür.

Məlum olduğu kimi, MQ çöküntüləri abşeron fasial tipinə aid olub 65%-ə qədər qumalevrit suxurları ilə səciyyələnir (Халилов и др., 2000).

Qranulometrik tərkib orta hesabla aşağıdakı kimidir: 0,25 mm fraksiyada-4% qədər; 0,25-0,1mm - 11%; 0,1-0,01mm - 48% və 0,01mm - 37%.

Petroqrafik tərkib orta hesabla götürülmüş bir neçə şlif analizinə görə; qumlu laydüstəsində

qum və alevrolitlər 49,6%; gil 41,7%; xlidolitlər 8,7% təşkil edir.

Qumların məsaməliyi orta hesabla 15,2%, keçiricilik 145 md-ir.

Qumlu alevritli suxurlar kvars dənəlidir, kvars yüngül fraksiyada 59,6% təşkil edir. Yüngül fraksiyada çöl şpatları əsasən K-çöl şpatından ibarətdir (1,2%), süxur qırıntıları, mika, əhəng argillitləri (5,2%), silisium dənələri (1,2%), xalsedon (0,4%) və bəzi qumdaşı parçaları (0,4%), qeyri-üzvi karbonat dənələri (2,0%), üzvi karbonat dənələri (çanaq əhəngdaşı qırıntıları) – 2,0%-dir.

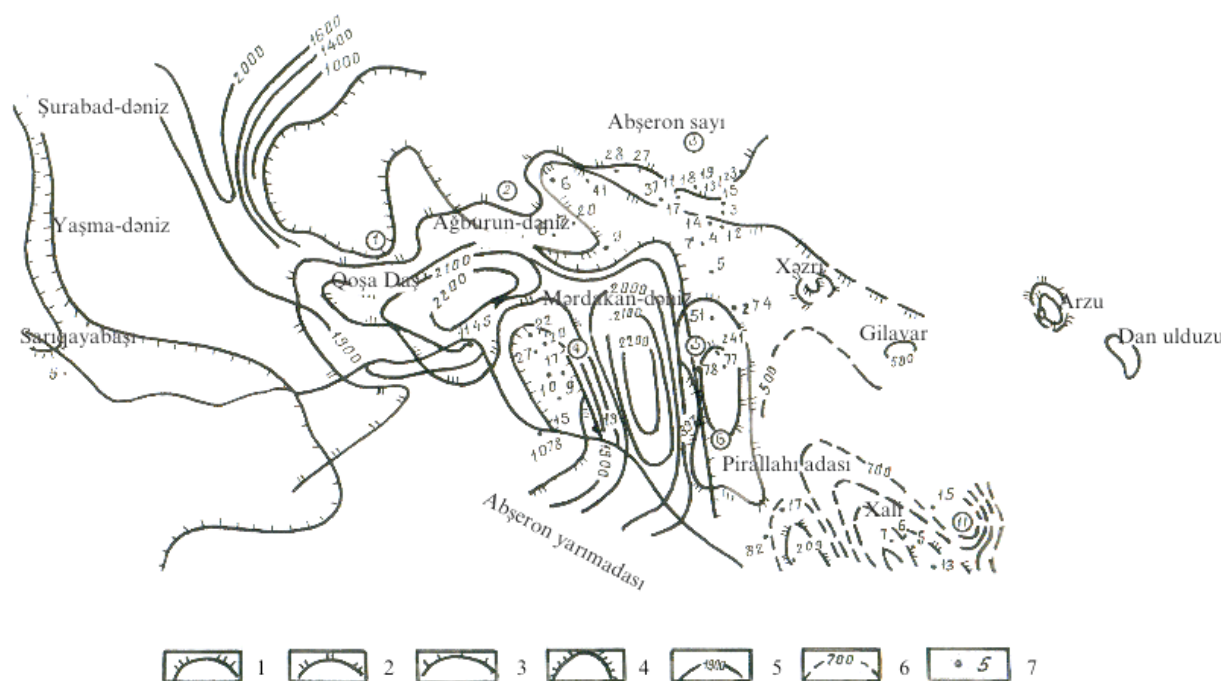
MQ süxurlarının ağır fraksiyası əsasən ağır minerallardan olan sirkondan ibarətdir.

MQ-nin ən çox qala lay dəstəsində gillərin artdığı müşahidə olunur, çünki QaD-i pont, diatom və ya maykop çöküntüləri üstündə yatır və onun altında yatan laylar adətən öz gilliliyi ilə xarakterizə olunur (Нариманов, 1988).

Qala laydəstəsinin yayılma sərhədini əks etdirən xəritədən görüldüyü kimi, bu çöküntülər Abşeron arxipelaqının şimal-qərbində yerləşən strukturlarda əks olunmuş, qala lay dəstəsi zamanında bu qalxımlar dənizin sərhədindən kənarda qalmışdır.

Abşeron neftli-qazlı rayonunda əsas neftli-qazlı obyekt olan MQ çöküntülərinin yayılma sərhədini MQ-nin və onun alt şöbəsi çöküntüləri üzrə qurulmuş qalınlıq xəritələrinə görə müəyyən etmək olur. Bu xəritələr həmin dövrün paleocoğrafiyasını da əks etdirir (1-ci şəkil).

Məlum olur ki, alt pliosen dövrünün əvvəlində dənizin sərhədi bir az kiçilmiş və Abşeron yarımadasının cənub hissəsini və Abşeron arxipelaqını əhatə etmişdir. Qala lay dəstəsinin (QaD) arealı onun Abşeron arxipelaqının şimal-qərbindəki strukturlardan kənarda olduğunu göstərir. Qərbi Abşeron, Şimali Abşeron, Xəzri, Gilavar, Arzu strukturları epihərsin platforması və alp qırıqlığı arasında keçid zonasında olduğundan onların geoloji kəsilişində QaD, QA dəstə və bəzən QD-də ixtisara düşür. Dənizin regressiyası nəticəsində Abşeron sayının cənub-şərq periklinalı (3, 4, 5, 8, 10 №-li quyular) QaD dənizi daxilində, şimal-şərq qanadı bu dənizin kənarında qalır və QD çöküntüləri pont üzərində qeyri-uyğun yatır. Mərdakan-dəniz strukturunun uzaq cənub-şərq periklinalında (19 №li quyuyu) QaD çöküntüləri cəmi 56 m qalınlığında müşahidə olunur.

1-ci şəkil. MQ-nin bərabər qalınlıqlar xəritəsi

1 - Qala dəstəsi; 2 - Qırmakaltı dəstəsi; 3 - Qırmaku dəstəsi; 4 – MQ-nin üzə çıxması;
5 - MQ-izopaxitləri; 6 - MQ-alt şöbəsinin izopaxitləri; 7 - Quyular.

Qırmakualtı (QA) lay dəstəsi zamanında dəniz öz sərhədini genişləndirmiş və Şimali Abşeronda hələ Qala lay dəstəsi dövründə quru olan Ağburun-dəniz (10-50 m), Abşeron sayı (70 m) tədricən su altında qalmışdır, lakin onun şimal-qərb qanadı dənizin kənarında qaldığından çöküntü toplanmamışdır. Qoşa Daş strukturu da dənizin sərhədindən kənarda qalmış, Gilavar və Əşrəfi qalxımlarında isə QaD çöküntüləri toplanmışdır.

Qırmaku lay dəstəsi dövründə dəniz özündən əvvəlki QaD və QA dənizi sərhədlərindən çox geniş olmuşdur, şimal-qərbdə Şurabad-dəniz, Yaşma-dəniz, Kürkəçidağ-dəniz və Sarıqayabaşı qalxımlarının şimal-şərq və şimal qanadlarından başlayaraq şərqə doğru genişlənmişdir. Qoşa Daş bundan əvvəlki QaD və QA dənizində quru olduğu halda, Qırmaku dənizində 140-150 m çöküntü qatına malikdir. Ağburun-dəniz və Abşeron sayı qalxımları arasındakı sinklinalda bu çöküntülərin qalınlığı 250 m, cənub-şərq periklinalda isə 280 m-ə çatır. Özündən əvvəlki zaman kəsiyində olan dövrdə quru olan sahələr artıq dənizlə örtülmüş və Xəzri, Gilavar, Arzu, Novxanı, Əşrəfi, Qarabağ və b. qalxımlar Qırmaku dənizi altında qalmışdır.

Tərtib edilən bərabər qalınlıqlar və paleostruktur xəritələr struktur-tektonik kriteriləri aydınlaşdırmağa imkan vermişdir ki, bunun da əsasında Sumqayıt-Kəlkör sinklinalından şimalda yerləşən Abşeron arxipelaqının şimal-qərb hissəsindəki qalxımlarda (Ş.Abşeron, Şərqi Abşeron, Qərbi Abşeron, Xəzri, Gilavar, Arzu və b.) MQ çöküntülərinin alt şöbəsindəki lay dəstələrinin yuxarıya doğru pazlaşması, çöküntü toplanmada yaranan fasilənin müəyyən stratigrafik vahidlərin ixtisarına səbəb olması aydınlaşdırılmışdır. Beləliklə də, qeyri-antiklinal tələlərin yaranması, onların varlığı öz təsdiqini tapmış olur.

Qeyri-antiklinal tələlərdən stratigrafik və həmçinin litoloji tələlərin də mövcudluğunu və kollektorların pazlaşmasını öyrənmək məqsədi ilə bir neçə şlif analizləri tədqiq edilmişdir: Abşeron sayı, Gilavar, Xəzri, Qərbi Abşeron və Arzu strukturlarında pliosen çöküntüləri əsasən qalın qum və gil qatlarının növbələşməsindən ibarətdir.

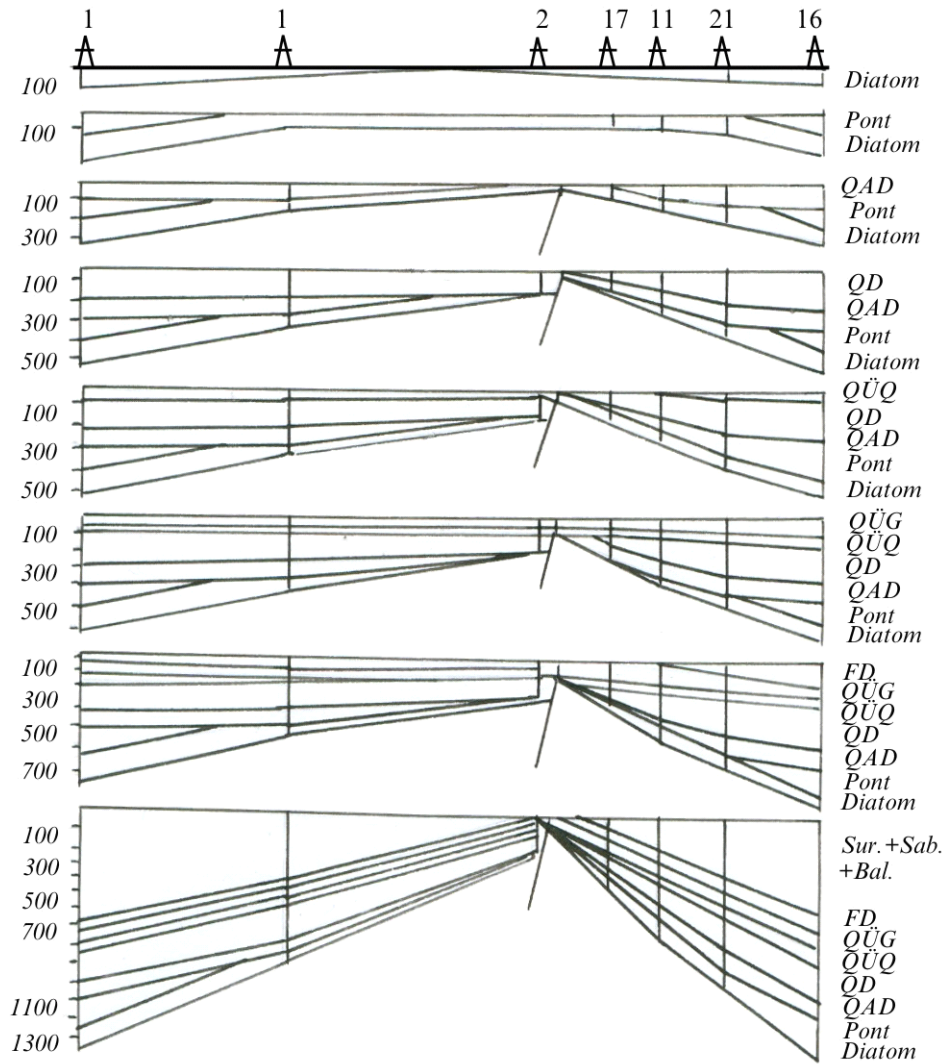
Tədqiq olunan regionda MQ-nin alt şöbəsi olduqca maili yatır və bu çöküntülər miosen çöküntüləri ilə bucaq və stratigrafik uyğunsuzluq təşkil edir, çöküntülərin qalınlığı isə, az da olsa, qanada doğru artır. Miosen-paleosen çöküntülərinin tərkibi incədənəli, seyrək qum və alevrit təbəqələri olan qalın, monoton sıx gillərdən təşkil olunmuşdur.

Abşeron sayı, Xəzri, Arzu strukturlarında təbəşir çöküntüləri qazıma vasitəsilə açılıb. Abşeron arxipelaqının şimal-qərbində üst təbəşir çöküntüləri əsasən mikalı, karbonatlı boz gillərdən ibarət olmaqla, kəsilişdə möhkəm sementləşmiş orta və xırdadənəli alevrit və qumdaşları laycıqlarına rast gəlinir. Xəzri yatağında 4327-4310 m intervalda alt təbəşir, Arzu strukturunda 2 saylı quyu 4775 m dərinliyə qədər qazılmış, üst və alt təbəşir çöküntüləri açılmışdır. Gilavar strukturunda 2 saylı quyu 5048 m dərinliyə qədər qazılmış və konyak, turon, barrem çöküntüləri açılmışdır. Xəzri strukturunda üst təbəşir çöküntülərindən 4300 m dərinlikdən az miqdarda (sutkada 6-7 min m³) qaz alınmışdır (Xəlilov və b., 2002). Təsvir olunan regionun Abşeron sayı və Şimali Abşeron, Xəzri, Arzu qalxımlarından keçən paleoprofillər bu strukturların tektonik inkişaf xüsusiyyətlərini göstərir.

Abşeron sayı strukturunun inkişafını əks etdirən paleoprodildən (2-ci şəkil) göründüyü kimi, diatom lay dəstəsi çöküntü qatı əmələ gələn zaman qalxım artıq formalaşmış və asimmetrik quruluşda olmuşdur, nisbətən dik (6° bucaq altında) cənub-qərb və yastı şimal-şərq (3°) qanadları ilə səciyyələnir. Bu dövrdə pozğunluqların əmələ gəlməsi müşahidə olunmur.

Pont dövründə qalxma müşahidə olunur, strukturun tağında bu çöküntülər toplanmamış, lakin qanadlarda tam qalınlıqda quyular vasitəsilə açılmışdır. Pont dövründə başlanan qalxım davam etdiyindən qala lay dəstəsi çöküntüləri strukturunun yalnız uzaq cənub-şərq periklinalında toplanmışdır. Qırmakualtı dəstə toplanan zaman, strukturun tağ hissəsi istisna olmaqla, qanadları dənizlə örtülmüş, qanadlarda QA dəstənin qalınlığı 100-120 m-ə çatmışdır, hər iki qanadda mailik 1° olmuşdur, lakin altda yatan laylarda bu yatım bucağı 8-12° (pont) ilə 12-14° (diatom) arasında olmuşdur. Onun tağ hissəsində 2 və 17 saylı quyular arasında 70-75° altında, 10 m amplitudalı pozğunluğun yarandığını müşahidə etmək olur.

Qırmaku dəstəsi toplanan zaman ilk vaxtlarda struktur qalxmış və dəniz səviyyəsindən yuxarıda olduğuna görə çöküntü yığılma prosesində fasilə əmələ gəlmiş və nəticədə QD-nin aşağı hissəsi quyu kəsilişlərində yoxdur. Bu vəziyyət quyuların karotaj diaqramında əks olunur və QD qalınlığının azalması ilə müşahidə edilir. QD qalınlığı qanadlarda 200-220 m, tağda isə 70-100 m təşkil edərək stratigrafik və bucaq uyğunsuzluğu ilə diatom dəstəsi üstündə yatır. QD yatım bucağı cənub-qərbdə 1°, şimal-şərqdə isə 3° təşkil edir.

2-ci şəkil. Abşeron sayı qalxımından keçən paleotektonik profilər

- 1 - diatom çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 2 - pont çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 3 - QAD çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 4 - QD çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 5 - QÜQ çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 6 - QÜG çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 7 - FD çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 8 - MQ-üst şöbəsinin üst lay dəstələrinin çökməsinin sonu.

QÜQ və QÜG dəstələri toplanan zaman qalxım dəniz altında qalmış və çöküntü toplanması ilə yanaşı, qalxma prosesi də getmişdir. Müvafiq olaraq qalınlıq 50 və 80 m qanadlarda, tağda isə 30-60 m-dir. Bu layların yatma bucağı $1-2^{\circ}$ olduğu halda, altıda yatan laylarda bu rəqəm artıq cənub-qərb qanadda 13° -yə, şimal-şərq qanadda isə 16° -yə çatır. Struktur quruluş asimmetrik olaraq qalır, qırılmanın amplitudası isə 110 m-ə çatır.

Fasilə lay dəstəsi zamanında da struktur hələ QÜQ lay dəstəsi vaxtından başlayaraq qalxmaya məruz qalmış, tağda bu çöküntülər 25-30 m, qanadlarda isə 50-120 m təşkil edir. Tağda nisbətən çöküntülərin yuyulması və pozğunluğun amplitudasının 120 m-ə çatdığı əks olunur.

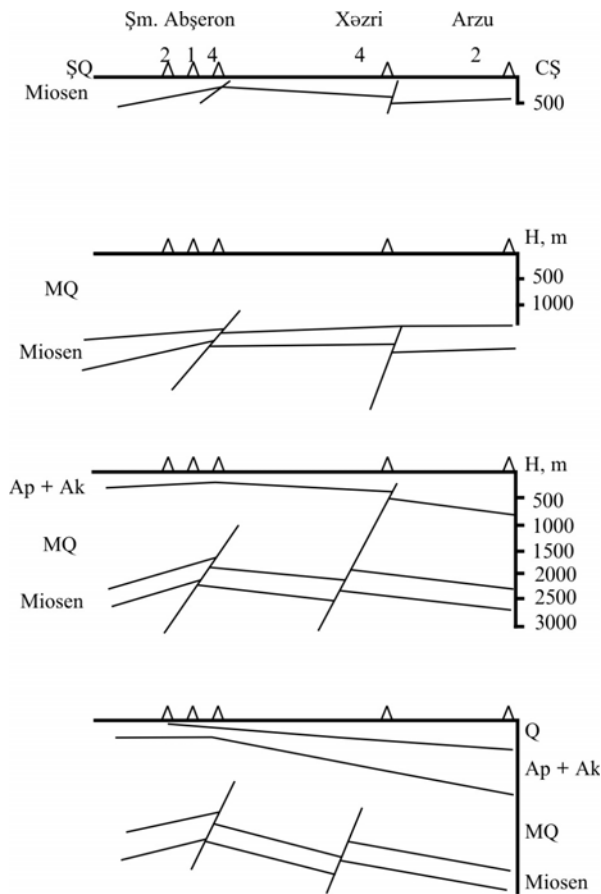
MQ-nin üst laydüstələri toplanan zaman layların yatım bucağının çox artdığı və onun şimal-şərq qanadda 35° -yə, cənub-qərbdə isə 24° -yə çatdığı (diatom lay dəstəsinə görə) müşahidə

olunur. Bu çöküntülər qanadlarda 550-660 m qalınlıqda toplandığı halda, tağda yuyulduğu üçün iştirak etmir.

Diatom lay dəstəsinin dabanına görə pozğunluğun amplitudası artaraq 140 m-ə çatmışdır.

Analoji olaraq Şimali Abşeron, Xəzri və Arzu qalxımlarından keçən xətt üzrə paleoprofil (3-cü şəkil) qurulmuş və miosen çöküntülərində strukturlarda qalxma prosesinin mövcudluğu təsdiq olunmuşdur. Bu qalxımların MQ-nin üst şöbəsinə görə getdikcə sönərək gömülmüş xarakterli olması müşahidə olunur.

Aparılan analiz tədqiq olunan sahələrin tektoniki inkişaf tarixini aydınlaşdırır və çöküntü çökmə prosesi ilə qalxma-struktur əmələgəlmə prosesinin (gömülmüş strukturlar istisna olmaqla) paralel getdiyini, qarışıqlığın inkişafı ilə yanaşı, pozğunluğun amplitudasının artdığını təsdiq edir.

3-cü şəkil. Şimali Abşeron-Xəzri-Arzu qalxımlarından keçən paleotektonik profillər

- 1 - miosen çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 2 - MQ çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 3 - Ap+Ak çöküntülərinin çökməsinin sonu;
- 4 - dördüncü dövr çöküntülərinin çökməsinin sonu.

Tədqiq edilən regionda qeyri-antiklinal tələlərə miosen-paleogen və mezozoy çöküntülərində də rastlaşmaq olar.

Şimali Abşeron akvatoriyasında paleogen-miosen çöküntüləri Siyəzən monoklinalının dənizdə davamı olan sahələrdə perspektivli sayıla bilər. Burada qovundağ, maykop dəstəsi və çokrak horizontu çöküntülərində karbohidrogen yığımları gözlənilir.

Qoşa Daş, Ağburun-dəniz qalxımlarının cənub-qərb bloklarında oliqosen-miosen çöküntüləri neft-qazlılıq cəhətcə perspektivli sayıla bilər. Bu sahələrdə paleogen-miosen çöküntüləri böyük qalınlığa malikdir. Bu qalxımların tağları uzununa keçən yarıqlarla mürəkkəbləşmiş və yarıqyanı parçalanma zonalarında çatlı kollektorlarla əlaqədar olan neft-qaz yığımlarının toplanması mümkündür.

Məlum olduğu kimi, Abşeron arxipelaqında ən qədim qalxımlar yura çöküntüləri ilə əlaqədardır. Böyük Qafqazın cənub-şərq batımının dənizdə davamı olan Abşeron arxipelaqı zonasında struktur tələlərlə yanaşı, orta yuranın qumlu-gilli çöküntüləri ilə əlaqədar olan litoloji və tektonik ekranlaşmış tələlər əmələ gələ bilər.

Təngi-Bəşbarmaq antiklinoriumunda Qalaaltı, Bəşbarmaqda müasir dövrə qədər yuyulmalardan qorunub saxlanan rifogen qurumların dənizdə Abşeron arxipelaqında üst yura, alt təbaşir çöküntülərində gömülüb saxlanması istisna olunmur.

Böyük Qafqazın cənub-şərq batımı və onun dənizdə davamı olan Abşeron arxipelaqının paleocoğrafi inkişafı tarixinin bərpası (Салаев, 2001) göstərir ki, alt yura dövründə Abşeron arxipelaqı və Azərbaycanın bütöv şimal-şərq hissəsi dərin çökməyə məruz qalmışdır, bu, Böyük Qafqazın geosinklinal inkişafının erkən alp mərhələsinə uyğundur (Хайн, 1950). Bu dövrdə yura hövzəsində qalın qum-şist formasiyası toplanmışdır.

Orta yura dövründə təsvir olunan sahədə çökmə prosesi davam etmiş və 2500 m-lik çöküntü qatı toplanmışdır.

Gec yura və erkən təbaşir dövründə Böyük Qafqazın cənub-şərq davamının geoloji inkişafı rejimində inversiya baş verir ki, bu özünü üst yura süxurlarının dayaz dəniz fəsiyasını əks etdirən litofasial xarakterində təsdiq edir. Bu dövrdə Təngi meqantiklinoriumu və Xızı pilləsi German fleksurasına qədər dayaz dəniz zonasını təmsil edirdi ki, bu da əlverişli iqlim şəraiti ilə yanaşı, burada zoogen rif əhəngdaşlarının, konq-

lomerat-breççiya və qumlu-gilli əhəngdaşlı çöküntülərin əmələ gəlməsinə səbəb olmuşdur. Belə litofasiyada üst yura, alt təbaşirin rifogen çöküntüləri cənub-şərqdə - Şimali Abşeron akvatoriyasında da yayılmışdır (Салаев, 2001).

Alt təbaşir dövrü Xızı zonasında normal dəniz hövzəsini xarakterizə edir, bu, Təngi meqantiklinoriumundan cənub və cənub-şərq istiqamətdə çökmə prosesinin artmasında özünü göstərir.

Təbaşir dövründə cənubi-şərq Qafqazın oxyanı zonasının mezozoy qırıqlığı ümumi regional planda sualtı kordilyerdən ibarət olmuşdur və iki dərin çökəklik - Terek-Xəzər və Dibrar çökəklikləri arasında yerləşmişdir. Bu çökəkliklərin yamac hissələrində təbaşirin ayrı-ayrı stratigrafik vahidlərinin pazlaşma zonalarında stratigrafik və litoloji tip tələlərin və o cümlədən alt təbaşir çöküntüləri ilə əlaqədar olan rifogen qurumların olması mümkündür.

Germian dərinlik yarığının Şimali Abşeron zonasında çox böyük təsiri olmuşdur, onun təsirindən şimal bloku cənub bloka nisbətən çox intensiv çökməyə məruz qalmış və Qoşa Daş, Abşeron sayı strukturlarının şimal qanadlarının yüklənməsi artmışdır, çöküntülərin qalınlığı 3000 m-ə çatmışdır (Салаев, 2001).

Bu baxımdan alt təbaşir çöküntülərində karbohidrogen yığımları üçün əlverişli kollektorları Abşeron sayı, Ağburun-dəniz, Şimali Abşeron, Qərbi Abşeron, Xəzri, Arzu strukturlarının şimal-şərq qanadlarında gözləmək olar.

Üst yura, alt təbaşirin qədim yura qalxımının yamaclarında stratigrafik, litoloji tip karbohidrogen yığımları tələlərinin olacağını güman etmək olar. Bu baxımdan qravimetrik kəşfiyyatın mezozoy çöküntülərinə aid olan Darvin bankasında aşkar etdiyi struktur qalxım əhəmiyyətlidir.

Cənubi-şərq Qafqazın və onun dənizdə davamı olan Abşeron arxipelaqının üst yura və alt təbaşir çöküntülərinin neft-qazlılığı yüksək kollektor xüsusiyyətlərinə malik olan rifogen qurumlarla əlaqədardır. Son zamanlar rif qurumlarının müəyyən edilməsində xüsusi geofiziki üsullardan istifadə edilir. Rifdən altı və üstdə

yerləşən sərhədlərdən əks olunan dalğanın keçmə vaxtlarının fərqləri və rif qurumundan keçən və biohermin yerləşdiyi süxura görə sıxlığın çox olmasından yaranan dalğa sürətləri anomaliyalarının qeyd olunması prinsipinə əsaslanan tədqiqatlarla Xəzərdə bir sıra rif qurumları olan qalxımlar müəyyən edilmişdir (Ахмедов, Гаджиев, 2000).

Beləliklə, təqdim olunan paleoprofillər Sumqayıt-Kəlkör sinklinalından şimalda yerləşən qalxımların inkişaf xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmış, qurulan paleostruktur xəritə isə regionun geoloji inkişaf tarixini əks etdirmişdir. Regionda paleogen-miosen və pliosen struktur mərtəbələrini mezozoy struktur mərtəbəsini təkrar etmədiyi və mezozoy dövründə rif qurumlu subşaquli dik biogermlərin olacağı, onların neft-qazlılıq baxımından perspektivliyi, Abşeron sayı, Xəzri, Gilavar və Arzu qalxımlarında 6000 m dərinlikdə quyuların layihələndirilməsi təklif olunur.

ƏDƏBİYYAT

- XƏLİLOV, N.Y., XIDIROVA, R.A., XEYİROV, M.V. 2002. Karbohidrogenlərin Şimali Abşeron qalxımlar zonasının kollektorlarında paylanması təmin edən litostratigrafik kriterilər. *Sadə insan, yorulmaz tədqiqatçı*. - kitabında. Naf-ta-Press. Bakı. 148-159.
- АХМЕДОВ, А.К., ГАДЖИЕВ, С.С. 2000. К вопросу о поисках карбонатно-рифовых образований в разрезе верхней юры и верхнего мела Абшероно-Прибалханской зоны поднятий. *Геолог Азербайджана*, 4, 94-103.
- НАРИМАНОВ, А.А. 1988. Геологические критерии оценки перспектив нефтегазоносности акваторий (на примере Каспийских шельфов Азербайджана и Туркмении). *ВНИИГазпром*, Москва, 5, 490.
- САЛАЕВ, Н.С. 2001. История геологического развития Северо-Абшеронской акватории Каспия в связи с перспективами нефтегазоносности рифогенных образований. *Известия АН Азербайджана. Науки о Земле*, 1, 14-20.
- ХАИН, В.Е. 1950. Геотектоническое развитие Юго-Восточного Кавказа. Азнефтиздат. Баку. 224.
- ХАЛИЛОВ, Н.Ю., КЕРИМОВ, А.А., ХЫДЫРОВА, Р.А. 2000. Оценка перспектив нефтегазоносности структур юго-восточной части Шимали Абшеронской зоны поднятий в свете новых данных. *Азербайджанское нефтяное хозяйство*, 3, 1-7.

Məqaləyə g.-m.e.d. A.N.Hacıyev rəy vermişdir